

Balio Sruogos laiškas Vandai Daugirdaitei, 1922-09-02, iš Klaipėdos - į Būgius

Vandukai mano, lygiai savaitė, kaip tau nieko nerašiau.

Vandukai mano, lygiai savaitė, kaip tau nieko nerašiau. Nerašiau, nors tave visą laiką svajojau – turėjau mares, turėjau mišką, turėjau laisvę. Šiandie savaitė suėjo, kaip aš Klaipėdoj, o aš jau turiu operą [1]. Vakar skaičiau jau ją visoj draugijoj ir visi ją džiaugsmingai priėmė. Rašiau: kėliau 7 val. rytą, iki 10-11 val. verčiuos literatūroj, iki 7 val. vakaro rašau, vakare einu pas kun., kuris dabar ne kunigas, o tik ponas Žilius [2], ir ten sėdžiu iki 12-1 val. vakaro. Buvo ištisos dienos, kad aš iš namų neišeinu. Tik vėjas iš marių užia languose, tik kažkokios šeštarnės sukas – tai vėjas vidunaktį mano langus graužia. Taip dienos slinko darbe[,] rūpesty, beprotybėj, o naktys – marių vėjuj. Šiandie jau antra diena nieko nedirbu – ilsiuos, sapnus sapnuoju. Kai tas penkias dienas rašiau – latras buvau: gėriau juodą kavą, labai daug rūkiau, gėriau prancūzų konjaką, taip kad vakare, kai pasikeldavau nuo stalo[,] rankos drebėdavo ir akyse nežinomi pasauliai pynės. Bet šiandie antra diena, kaip darbas baigtas, nerūkau ir net kavos negeriu, tik marių pakrantėj su vaikais žaidžiu. O bangos taip užia, taip gaudžia, vilnys tokios didelės! Rods[,] šiandie kitas pasaulis, ir nervai tokie ramūs, ir krūtinė tokia laisva! Aš čia taip daug turėjau beprotiško darbo ir pašėlusio džiaugsmo. Žinai, aš rašau arijas, dainas, užu sienos Šimkus fortepijonu groja, vienoj pusėj vėjas dūksta, kitoj pusėj pačioj palangėj marės užia, vilnys po kojų gula. O vakare kas vakaras einame į seną Žilių. Žilius vienas Lietuvos atgimimo senukų [3]. Ir pirmasai lietuvis, iškėlęs Lietuvos nepriklausomybės idėją ir ją įskiepijęs Smetonai [4], Sleževičiui [5], Naruševičiui [6] ir t[.] t. Bet aš jį myliu ne už tai. Jis yra senukas, jaunas, labai jaunas, jis yra vienas didžiausiųjų Lietuvos poetų. Ir jis padarė stebuklą, iškeldamas Lietuvos vardą amžiams amžiniesiems. Ar svajota, kad Lietuva turėtų savo [„]Iliadą[“] [7], [„]Odisėją[“] [8][?] Aš dar prieš kelius mėnesius sakiau, kad lietuviai eposo neturi. O dabar aš sakau, kad mes turim mūsų milžinišką eposą, didesnę už rusų bylinas [9], už serbų dainas, mes turim mūsų [„]Kalevalą[“] [10], [„]Odisėją[“], [„]Iliadą[“], dainą apie Nibelungus [11]. Tuo pat keliu, kaip Lenrotas [12] sudarė suomių [„]Kalevalą[“], Žilius sudarė mūsų eposą. Ties tuo darbu jis dirba 25-30 metų ir padarytas toks milžiniškas darbas, kad aš apsvaigęs kelias naktis paeiliui klausiau. Tas reikalas eis po visą pasaulį. Bet senis drauge ir mokslininkas. Ir toli užpakaly paliko vokiečius, toli paliko ir mūsų Basanavičių [13], Būgą [14], nebekalbant apie kitus. Bet jis nėra nei kiek Lietuvoj žinomas, o tai yra žmogus, kuris jau šiandie priklauso pasauliui. Mes su juo ilgus vakarus praleidžiam, jis man aiškina tokius daiktus, kurių man ir sapnuoti neteko, o aš jaučiu, kad jis man davė daugiau negu visi lankyti mano universitetai. Užtai aš pasiryžau išpopuliarinti jo vardą Lietuvoje [15].

Vandukai, aš nuo Tavęs tesu turėjęs per visą šį mėnesį tiktai vieną trumpą laiškėlį – turbūt į Baibokus tu esi rašius dar ir daugiau, bet aš tai negavau ir nieko nežinau apie tave! Aš taip tavęs pasiilgau, aš taip norėtau in tave užusukti grįždamas, bet aš nežinau, kas pas tave namie, kaip tu gyveni, ir aš nežinau[,] ar galima. Gaila, kad šiandie aš dar negaliu Tau pasakyti, kada aš važiuosiu, bet man rodos, kad aš važiuosiu iš Klaipėdos trečiadienį, vadinasi, pro Vieکشnius važiuosiu ketvirtadienį rytą. Gal tu galėtum būti stoty? Gal tu galėtum tuo traukiniu važiuot su manimi į Šiaulius, gal tu galėtum? Aš taip norėčiau! Tuomet mes Šiauliuos beveik visą dieną išbūtumėm, o gal ir daugiau – kaip tu norėtum – tik aš norėčiau, labai norėčiau su tavimi pasimatyti. Jeigu gali – tai važiuok tuo traukiniu į Šiaulius, kuris eis ketvirtadienį rytą iš Klaipėdos.

Važiuok[,] Vanduk, aš labai noriu, aš labai labai tavęs lauksiu. Vandukai, kad tu žinotum[,] kaip aš tave myliu, kaip aš tavęs pasiilgau[,] Vandukai mano[.]

Bučiuoju.

KOMENTARAI

- [1] Balys Sruoga, paprašytas kompozitoriaus Stasio Šimkaus (1887–1943), Klaipėdoje rašė operos libretą pagal rašytojo Jono Žiliaus-Jonilos poemėlę *Vestuvės*. Libreto kūrimo istoriją, jo kelią į sceną, recepciją, turinį ir materialų pavidalą, neišlikus autografiui, autorystės problemą vėliau aprašė poetas, dramaturgas, operos solistas Stasys Santvaras: „Kompozitorius Stasys Šimkus mums paliko puikų veikalą – 4 v. operą „Pagirėnai“ [kitas pavadinimas – „Kaimas prie dvaro“], kuri, nors scenoj ir statyta, dar nėra visu muzikiniu grožiu suspindėjusi. „Pagirėnų“ muzikinės dramos autorystė man atiteko, bet tame kūrinį gyvena ir Balys Sruoga. // S. Šimkus 1930–1931 m. žiemą gyveno Milane ir garsiaame teatre *La Scala* studijavo muzikinį operų statymą. Ne vieną kartą po *La Scala* spektaklių mudu su S. Šimkum atsidurdavom kuriame nors restorane ir prie vyno butelio pasinerdavom į kalbas, gal net svajones, ką ateity bandysim nuveikti. // S. Šimkus troško rašyti operą. Ir sakėsi, kad 1922 m. B. Sruoga jam bandęs rašyti libretą (vadinasi, tuo metu, kai iki muzikinės dramos „Radvila Perkūnas“ dar buvo toloka). Tą Sruogos darbą jis turįs Kaune, prašė, kad aš paskaityčiau ir mėginčiau ką nors padaryti. // Tikrai, grįžęs į Kauną, S. Šimkus man tą B. Sruogos darbą atsiuntė. Kas nors truputį nuvokia, kokia specifinė ir nedėkinga yra muzikinės dramos forma, nesistebės, kad 1922 m. B. Sruoga vargu buvo turėjęs progos giliau tą formą pažinti (nors su F. Kirša lietuvių kalbon jau buvo išvertęs keletą operų libretus). Man atsiųstas libretas sutilpo į 18 ar 20 puslapėlių, kur daugiausia buvo pavaizduoti chorų atėjimai ir išėjimai. Beveik visi B. Sruogos tekstai tame veikalėly buvo parašyti liaudies dainų parafrazėm. Grakštūs, dailūs ir poetiški tekstai. // S. Šimkus „Pagirėnų“ idėją buvo paėmęs iš Jono Jonilos „Lietuviškų vestuvių“. Kai prie tos idėjos prisidėjom mudu su Sruoga – gimė nauja ir su Jonilos „Lietuviškom vestuvėm“ beveik nieko bendro neturinti muzikinė drama. // [...] Pamatęs kompozitoriaus galingą polėkį, dar kartą kitus libreto veiksmus peržiūrėjau ir kai kur gerokai sutrumpinau. Prabėgo metai ar dveji – ir šventėme „Pagirėnų“ krikštynas. // Tačiau reikėjo išsiaiškinti dramos autorystę. Pasiūliau S. Šimkui, kad būtų žymimi du libreto autoriai – B. Sruoga ir S. Santvaras. Šimkus mano darbą ir siūlymą nunešė Sruogai, o tuoj man perdavė ir Sruogos atsakymą: // – Tai Santvaro darbas. Mano eilių veikale tėra likę tik keletas posmų. Nauji veikėjai, kiti veiksmai, visa drama iš naujo parašyta. Dėl to į „Pagirėnų“ autorystę aš negaliu turėti jokių pretenzijų. // Tiesa, „Pagirėnus“ aš parašiau iš naujo, nesinaudojant net B. Sruogos planu. Betgi galiu tarti, kad visuomet, kai S. Šimkaus „Pagirėnai“ pakils į rampos šviesą, klausytojų ausyse suskambės ne tik mano vieno žodžiai, bet ir kai kurių chorų muzikalūs B. Sruogos tekstai (Stasys Santvaras, „Balys Sruoga iš tolo“, in: Balys Sruoga mūsų atsiminimuose, sudarė Vanda Sruogienė, Vilnius: Regnum fondas, 1996, p. 231–232.).
- [2] Balys Sruoga operos libretą rašė Koppalyje, apsistojęs pas rašytoją Joną Žilių-Jonilą (1870–1932), buvusį kunigą, kuris 1921 m. pasitraukė iš kunigų luomo.

- [3] Jonas Žilius-Jonila 1916–1921 m. gyveno JAV. 1917–1919 m. buvo Lietuvių tautos tarybos narys. 1918 m. Lietuvių seime Niujorke sudaryto Vykdomojo komiteto (veikė Vašingtone, rūpinosi Lietuvos nepriklausomybės pripažinimu) sekretorius. Apie rašytojo paveikslą, visuomeninę, kultūrinę ir kūrybinę veiklą plačiau žr. Padegėlis Kasmatė, „Jonas Žilius“, in: *Lietuva*, Kaunas, Nr. 51, 1923-03-04, p. 2–11. // Balys Sruoga Joną Žilių-Jonilą vadino „[v]ien[ui] tok[iu] mūsų užmirštųjų patriarchų“ (Padegėlis Kasmatė, *Ibid.*, p. 3), kuris, gyvendamas Amerikoje, pradėjo kurti tautinę ideologiją – studijavo, rinko istorinę medžiagą, kuria remdamasis pradėjo kurti lietuvių epą: „Jonas Žilius, būdamas iš prigimties poeta ir pasinaudodamas tuo, kad žino bene 10–12 kalbų, savo istorinius ekskursus pradėjo mažne nuo visuotino tvano laikų, ieškodamas visai savotiškos medžiagos. Išrausė graikų, romėnų istorikus, germanų, skandinavų, saksų, slavų kronikas, išlukštė žmonių kūrybą, – visur rengdamas epinę medžiagą, liečiančią šiuo ar tuo būdu lietuvių tautą. Šiuo keliu besidarbuodamas, Žilius ilgas dešimtis metų surinko didžiausią tomą, kurio vienoj daly yra originalai – tekstai bene iš viso septyniomis kalbomis, o kita dalis – lietuviškas tų tekstų vertimas. Ši epinė medžiaga davė Žiliui labai svarbų šaltinį lietuvių mitologijai tirti. // Rusai turi tam tikrą ciklų bylinų, kurios, berods, platesnei visuomenei labai maža tėra žinomos (paskelbtos Gilferdingo, Sobolevskio ir kt.), vadinamos „Pesni o Litovskom korole“. (Tas bylinas, kaip „epinę medžiagą“, Žilius irgi turi išvertęs į lietuvių kalbą). Lyginant tas bylinas su lietuvių pasakomis, pasirodo, kad jų motyvai kartojasi lietuvių pasakose, tiktai daug plačiau išrutuliuotas, nors ir labiau pavieniais šmoteliais išmėtytas. Lygiai lietuvių pasakose pasikartoja ir tie epiniai motyvai, kuriuos Žilius surinko iš senovės istorijos šaltinių ir kronikų. Ir čia ateina Žiliui į galvą įstabi mintis: iš lietuvių pasakų įvairenybės restauruoti eposą, kuriame atskirų pasakų vaizduojami įvykiai būtų surišti į vieną koncepciją. Ši mintis gimė jame jau daugiau kaip prieš dvidešimtį metų, ir jis nenuilstamai dirbo visą laiką jos realizacijai. Jis daro tai analoginiu keliu kaip suomiai su savo *Kalevala* – atskiras runas lipdydami į vieną. Bet Žilius čia elgėsi gal kiek atsargiau už aną laimingą suomį, *Kalevalos* tvarkytoją: Žilius, lipindamas iš pasakų išlaikytą eposą, nuo savęs nieko neprideda ir beveik nieko nekeičia [...]. Del kiekvieno taip sudaryto eposo šmotelio knygos gale nurodyta, iš kur, iš kokios pasakos paimta ir kur kokios randasi variacijos! O jei kur vienas kitas žodelis paties Žiliaus pridėtas – vadinasi, ne iš pasakos imtas – ir tas knygos gale pažymėtas. Padarytas milžiniškas darbas ir savo originalumu neturįs pavyzdžių pasaulinėj literatūroj! // Rezultate išėjo labai tikslus, nuosakus, išlaikytas lietuvių tautos eposas! // Rašančiam šias eilutes teko turėti džiaugsmo, kai pats autorius keletą ilgų vakarų skaitė savo ilgų metų darbo vaisių – lietuvių tautos kūrybos pažibą. Kol jis nėra atspausdintas ir visuomenei neprieinamas, netenka čia apie jį ilgesnių pastabų daryti. Tiktai norėčiau pabrėžti, kad šiuo Žiliaus žygiu sugriauta sena nesąmonė, kad lietuviai epiniai nemoka kurti. Čia pasakų medžiaga net taip sugrupuota, kad visą laiką išlaikytas ypatingas dainuojamas ritmas! Ir kas dar įdomu – mūsų eposas ne tik turi motyvus, kartojamus *Kalevaloj*, bylinose, bet ir homeriniame epose. Kaip antai – argonautų kelionė, ciklopai ir t. t. mūsų epose išrutulioti ne mažesne galia kaip graikų epose“ (*Ibid.*, p. 4). „Tai bus toks indėlis į mūsų literatūrą, kuris iš karto iškelsis iš Kauno gubernijos rėmų ir išves į pasaulį. Pagaliau, tai bus neišsemiamas šaltinis mūsų idealizmui gaivinti ir priaugančių kartų širdyse gyvybės sėklai sėti...“ (*Ibid.*, p. 5).
- [4] Antanas Smetona (1874–1944), teisininkas, 1918-02-16 Akto, kuriuo teisiškai atkurta Lietuvos valstybė, signataras, pirmasis Lietuvos prezidentas.
- [5] Mykolas Sleževičius (1882–1939), teisininkas, 1918–1919 m. ministras pirmininkas; organizavo šalies gynimą nuo Sovietų Rusijos ir Lenkijos kariuomenės intervencijos, prisidėjo prie Lietuvos valstybingumo įtvirtinimo.
- [6] Tomas Naruševičius (1871–1927), diplomatas, inžinierius. 1917–1918 m. gyveno JAV. 1919 m. kaip JAV lietuvių atstovas Lietuvos delegacijos Paryžiaus taikos konferencijoje, 1920 m. Lietuvos delegacijos Tautų Sąjungos posėdžiuose narys, taikos derybų su Sovietų Rusija delegacijos vadovas, 1921 m. Briuselyje Lietuvos derybų su Lenkija (tarpininkaujant Tautų Sąjungai ir Antantės valstybėms), 1922 m. Genujos konferencijoje delegacijų narys. 1921–1923 m. Lietuvos pasiuntinys Didžiojoje Britanijoje.
- [7] *Iliada* – senovės graikų poeto Homero jaunystėje sukurtas epas, skirtas Trojos karo temai.
- [8] *Odiseja* – Homero, jau seno graikų poeto, veikalas, skirtas Odisejo ir kitų achajų grįžimui iš Trojos karo namo.

- [9] Rusų bylinos – rusų liaudies epinės giesmės. Jų siužetai ar kai kurie motyvai yra mitologiniai ir istoriniai.
- [10] *Kalevala* – suomių nacionalinis epas. Jį iš XIX a. pirmoje pusėje užrašytų runų sudarė ir jungiamąsias epos dalis sukūrė Elias Lönnrotas.
- [11] *Nibelungų giesmė* – viduramžių vokiečių herojinis epas su riterinio romano elementais.
- [12] Elias Lönnrot (1802–1884), suomių tautosakos rinkėjas ir skelbėjas, tautinio epos kūrėjas.
- [13] Jonas Basanavičius (1851–1927), lietuvių tautinio judėjimo veikėjas ir ideologas, mokslininkas, gydytojas.
- [14] Kazimieras Būga (1879–1924), kalbininkas, baltistikos mokslo kūrėjas.
- [15] Balys Sruoga plačiau pristatė neišspausdintus Jono Žiliaus-Jonilos raštus (rengiamą lietuvišką epą), dramą „Jono vaikai“, eilėraščių rinkinį „Dainų pynės“, humoristines poetas „Radynos“ ir „Vestuvės“. Baigdamas Jono Žiliaus-Jonilos eilėraščių rinkinio „Dainų pynės“ pristatymą, jis pabrėžė rinkinio literatūrinę reikšmę, konstatavo, kad „šiam kūriniiui vieta ne kur nors „Tėvynės Mylėtojų Draugijos“ narių palėpėse, – bet kiekvieno inteligento darbo kambary ir kiekvienoj chrestomatijoje, kuria mūsų augantis jaunimas savo sąmonėjimą didina“ (Padegėlis Kasmatė, „Jonas Žilius“, in: *Lietuva*, Kaunas, Nr. 51, 1923-03-04, p. 10). Faustas Kirša, priešingai nei Balys Sruoga, jautė Jono Žiliaus-Jonilos kūrybos balansavimą ant grafomanijos ribos, todėl, perskaitęs straipsnį, kuriame Balys Sruoga sensacingai, nepagrįstai pervertino Jono Žiliaus-Jonilos poetinį indėlį, stebėjosi, piktinosi, kritikavo bičiulį: „Bet aš Tau negaliu dovanoti. Aš netikiu, jog Tu galėjai parašyti tokį straipsnį apie Žilių. Gal girtas rašei ir parašęs neperskaitei. Juk pusė jo – visai nereikalinga. Aš nemaniau, kad Tu gali užsikrėsti Tumo egzotika. Aš negaliu tikėti, ar Tu ir dabar tebemanai taip, ką rašei. Juk tai visapusė nuodėmė. Išskyrus poros sodietiškų nuotrų, visos citatos labai *мелкого новшбы*. Gal apie Žilių galima rašyti, bet visai kitoj plotmėj. Bet kai Tu su juo šios dienos meno principais įvažiavai į chrestomatiją[...]. Aš kalbu, be abejo, ne iš teisybės bokšto, bet vidaus įsitikinimu. Man rodos, taip nieku gyvu negalima[...]" (Fausto Kiršos laiškas Baliui Sruogai, iš Berlyno – į Miuncheną, po 1923-03-04, in: LLTI BR, f. 53, b. 760, l. 2r). Vėliau Balys Sruoga pakeitė nuomonę apie Jono Žiliaus-Jonilos darbus, apie juos atsiliepė itin kritiškai. Pavyzdžiui, apie 1928 m. išleistą Jono Žiliaus-Jonilos pirmąją knygą lietuvių mitologijos tematika *Palemonas ir jo padermė* Balys Sruoga veikalo recenzijoje teigė, kad autorius nekritiškai samprotauja apie surinktą archyvinę medžiagą, pateikia per daug subjektyvių aiškinimų, neatsargių formulavimų apie padavimų istoriškumą. Balys Sruoga ironiškai apibendrino: „Šitokiu rinkinėlio sudarymo būdu, atsisakydamas kritikos ir būtino šiokiais atvejais skepticizmo, p. Žilius savo tikslui nepatarnavo, – mūsų istorijai nepagelbėjo. Užtat davė gražios medžiagos romanistams ir poetams. Jiems istorinė tikrovė nėra privaloma. Kurti lietuvišką Olimpą ir idealizuoti praeitį jie gali kaip tiktai nori. // Aš rimtai įtariu – ir reikalui esant, pasistengčiau pasiteisinti, – kad p. Jonas Jonila Žilius yra poetas“ (Balys Sruoga, „Palemonas ir jo padermė“, in: *Lietuvos aidas*, Kaunas, Nr. 1, 1928-02-02, p. 6), dar žr. *Id.*, in: *Balys Sruoga, Raštai*, t. 9-I: *Tautosakos studijos, 1921–1947*, parengė Algis Samulionis, Donata Linčiuvienė, redagavo Donata Linčiuvienė, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2003, p. 362–365).